

Bu proje Avrupa Birliđi tarafından finanse edilmektedir.
This project is financed by the European Union.

Kadın ve
Kadın STK'larının
Güçlendirilmesi
Projesi

Empowerment
of Women and
Women NGOs
Project

Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eđitimi Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Hizmetleri (Sivil Toplum Kuruluşları İçin)

Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki
(Güneydođu Anadolu, Dođu Anadolu ve Dođu Karadeniz Bölgeleri)

Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi

Hazırlayan: Aksu Bora
2010 - 2012

Bu yazının içeriğinden yazarları sorumlu olup, hiçbir şekilde Avrupa Birliđi'nin görüşlerini yansıtır olarak algılanmamalıdır.

The contents of this publication are the sole responsibility of the author(s) and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

İÇİNDEKİLER

1 Toplumsal Cinsiyet	4
2 Kadının İnsan Hakları	5
3 Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar	9
4 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet	12
5 Sorun Ağacı: Büyük Sorunlar, Ulaşılabilir Hedefler	13
6 Sorun Ağacı	16
7 Çalışma Programının Uygulaması Nasıl İzlenir ve Değerlendirilir?	21
8 Eğitici için notlar	22
9 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimlerinde Kullanılabilecek Egzersizler	23
Egzersiz 1: Kim Ne Yapar, Karşılığında Ne Alır	23
Egzersiz 2: Sorun Ağacı	24
10 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı ve Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı	26

1 Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, her birimizin bu dünyaya gelirken yanımızda getirdiğimiz en temel özelliğimizdir: Kız ya da erkek bebek olarak doğarız. Bu nedenle de cinsiyet özelliklerimiz biyolojik bir nitelik olarak kabul edilir. Yani, “doğal”. Bu biyolojik farklılık, toplumda, aile içinde, kişisel ilişkilerde, kadın ve erkeklerden beklentileri farklılaştırır ve biz bu farklılığı da “doğal” karşılarız.

Bu “cinsiyet özellikleri” nedir diye sorulduğunda, genel olarak aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşırız.

Cinsiyet Özellikleri

Kadın	Erkek
Doğurabilir	Zihinsel yaratıcılığı yüksektir
Sevecen ve fedakârdır	Sorumluluk duygusu güçlüdür
Sessizdir	Yönetmeyi bilir
Ayrıntıcıdır	Soyut düşünme yeteneği gelişkindir
Duygusaldır	Rasyoneldir
Tek eşliliğe yatkındır	“Bir çiçekle bahar olmaz” der
Dikkati insanlara ve ilişkilere yöneliktir	Duygular ve ilişkilerden çok, teknolojiye ve nesnelere ilgi duyar
Dedikoducudur	Saldırgandır

Peki, bunlardan hangileri “biyolojik”tir, hangileri içinde doğduğumuz kültürün bize öğrettiği niteliklerdir?

Dünyaya birbirinden çok farklı olmayan bebekler olarak geliriz; sonra da kadın ve erkek olmayı öğreniriz. Bu süreç biz doğmadan önce başlar. Kız ve erkek bebeklere verilen isimleri düşünün: Ceylan/Aslan gibi, Gül/Çınar gibi... Bu isimler, onlardan beklentilerin ne olduğunu gösterir; belli ki kızımızın ceylan gibi zarif ve güzel, oğlumuzun ise aslan gibi güçlü ve yırtıcı olmasını istiyoruzdur. Bu isimler, aynı zamanda, içinde yaşadığımız kültürde kadınlık ve erkeklığe ilişkin değer yargılarıyla da bağlantılıdır. Yani, toplumsal kültürün kadınlık ve erkeklikle ilgili değer yargılarını da ele verir.

Kadınlık ve erkeklığın kültürel bağlamda oluşturulan ve öğrenilen kalıplar olduğunu söylemek, bunları biyolojik özelliklerden daha az “gerçek” yapmaz. Kişisel olarak hoşlanmasak ve benimsemesek bile, cinsiyetin bu şekilde yapılandırılması, bizim benliklerimizin oluşumunun da bir parçası olur; bizim nasıl insanlar olduğumuzu, ne yaptığımızı, neler hayal ettiğimizi, nelerden vazgeçtiğimizi belirler.

Kadınlık ve erkeklik kalıpları, bizi basitçe birbirimizden farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda, toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkiler. Yani, kaynakların bölüşümünde cinsiyet, önemli bir faktördür. Diğer bir deyişle, “kadın sorunları” yalnızca değerler ve zihniyet yapıları ile ilgili değildir, aynı zamanda bütün bir toplumsal düzenlemeler sistemi ve bölüşüm ile de ilgilidir. Bu nedenle rakamlarına baktığımızda, örneğin okuma yazma bilmeyen kadın sayısının erkeklerden daha yüksek olduğunu yahut kadınların erkeklerden daha az mülk sahibi olduğunu görürüz.

Mülk sahipliği, gelir, eğitim gibi göstergelerin dışında, daha vahim, daha can yakıcı ve acil bir diğer sorunu, “kadınlara yönelik şiddeti” de dikkate aldığımızda, “kadın sorunları” denilen alanın, sadece kadınlarla ilgili olmayıp bütün bir toplumu, üstelik sadece şimdi yaşayanları değil, gelecek kuşakları da ilgilendirdiğini görebiliriz.

Kadın cinayetleri, fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddet, kadın ve erkeklere yüklenen farklı niteliklerin, onlardan beklenen cinsiyet rollerinin ve kalıplarının bir sonucudur. Bu bakımdan, kız çocuğumuza koyduğumuz isim gibi son derece masum bir yerden başlayan ama burada bitmeyen bir süreçten de söz etmemiz gerekir: Zarafet, yumuşaklık ve itaatle tanımlanan bir cinse mensupsanız, böyle davranmanız gerekir. Değilse, buna zorlanırsınız: Uyarılarak, tehdit edilerek, dövülerek, gerekirse, diğerlerine örnek olmak üzere, öldürülerek.

2 Kadının İnsan Hakları

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insanlığın çok karanlık bir döneminden, 2. Dünya Savaşından sonra kabul edilmişti. Milyonlarca insanın ölümü, bir o kadarının evsiz kalması ve şehirlerin ortadan kalkmasıyla biten bu savaştan sonra, birlikte yaşamının ortak kurallarının saptanması ve bu kurallara uymanın bütün insanlık ailesi tarafından denetlenmesi fikrinden yola çıkan BM, bu bildirgeyi devletlerin imzasına açmıştı. Bildirgenin ilk maddesi, tanımlanan hakların temelini ortaya koyuyordu: “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”

İnsanlık ailesinin birer üyesi olarak, hangi ırktan, hangi milletten ya da dinden olursak olalım, bazı temel haklara sahibiz ve bu bildirge, işte bu hakları sıralar ve tanımlar. Öncelikle, ayrımcılık yasağı getirir: İnsan hakları, bütün insanlar içindir; belirli bazıları için değil. Sonra, yaşama hakkı başta olmak üzere, köle olmama, yasa önünde bir kişi olarak tanınma, işkenceye uğramama

gibi “dokunulmazlık” haklarını tarif eder. Dokunulmazlık yeterli değildir; insanın “akıl ve vicdanla donatılmış” bir varlık olarak potansiyellerini gerçekleştirebilmesi için başka haklara da ihtiyacı vardır: Ekonomik ve Sosyal Haklar başlığı altında sıralanan temel haklar da insanlara eğitim, sağlık, çalışma gibi alanlardaki temel haklarını sağlar. Sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanabilme ve yeteneklerini geliştirebilmek için gerekli fırsatlara ulaşabilme de bu haklar arasındadır.

Bu Bildirge, yalnızca bir iyi niyet açıklaması değil, aynı zamanda ulusal hukuk sistemlerinin temelini oluşturan bir sözleşmedir. Günümüzde, demokratik hukuk devletleri, anayasaları başta olmak üzere, bütün iç hukuklarını bu sözleşmeye uygun biçimde oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, bildirgeyle tanımlanmış insan hakları normları, hukukun da temelidir. Bir sonraki bölümde de değinileceği gibi, kamu hizmetlerinin çerçevesini ve yürütülmesini belirleyen ilkeler de insan hakları normlarına uygun olmak durumundadır.

“Kadının insan hakları” terimi, kendi içinde bir çelişki taşıyor gibi görünür: Kadınlar insan değil midir ki onlar için özel olarak bir insan hakları alanının açılması gereği duyulmuştur? Bu durum, 1979 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilerek uluslararası insan hakları hukukunun temel metinleri arasına giren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile ilgili olarak BM tarafından hazırlanan bilgi notunda şöyle açıklanır:

“Kadınların insan haklarını korumak için ek yöntemler gerekli görüldü. Çünkü sadece “insan” oldukları gerçeği kadınların haklarının korunmasını sağlamak için yeterli olmamaktadır. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin Giriş bölümünde, diğer belgeler olmasına karşın kadınların hala erkeklerle eşit haklara sahip olmadıkları belirtilmektedir.

Kadınlara karşı ayrımcılık her toplumda var olmaya devam etmektedir. Sözleşme, kadınlara karşı devam eden ayrımcılıkla mücadele etmek için hazırlanmış olan yürürlükteki hükümleri pekiştirmek amacıyla 1979'da Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Sözleşme örneğin siyasal haklar, evlilik ve aile, iş konuları gibi kadınlara karşı ayrımcılığın belirgin olduğu pek çok özel alanı tanımlamaktadır. Sözleşme bu alanlarda ve diğerlerinde belirli amaçları ve kadınların erkeklerle tamamen eşit haklardan yararlandıkları ve böylece onlara sağlanan insan haklarının tam gerçekleştiği küresel bir toplum yaratılmasını kolaylaştırmak üzere alınması gereken önlemleri ayrıntılarıyla açıklamaktadır.”

Birkaç örnek ile insan hakları normlarının kadınlar için özelleştirilmesinin neden gerektiğini açıklamaya çalışalım...

Örnek 1:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 3: Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

Bu maddede belirtilen “herkes” elbette ki kadınları da içine alır. Ancak, yaşama hakkının, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlali, kadınlar söz konusu olduğunda, özgül yani özel biçimler alabilmektedir.

Namus kisvesi altında işlenen cinayetler, bu özgül biçimlerin en çarpıcı olanıdır. Namus normları, kültürel olarak değişkenlik gösteren ve yoruma açık normlar olarak insan hakları normlarının önüne geçtiğinde, kadınların insan haklarının korunması için özel önlemler alınması gerekmektedir.

Oysa, hukuksal normların “gelenek”ten etkilenmesinin en belirgin örneklerinden biri olan namus cinayetlerine ilişkin TCK düzenlemesi, 2004 yılından önce, bir cinayetin “namus saikiyle” işlenmiş olmasını ceza indirimi için yeterli buluyordu.

Bugün de Türk Ceza Kanunu’nda namus cinayetlerine ilişkin düzenleme yoruma son derece açıktır. Buna göre, “töre saikiyle adam öldürme” nitelikli adam öldürme sayılabilmekte ve ceza artırımına gidilebilmekteyken “namus saikiyle adam öldürme” için haksız tahrik indirimi uygulanabilmektedir. Namus ile töre arasındaki farkın net bir tanımı yapılamadığından, hakim takdiri bu noktada fazlasıyla belirleyici olmaktadır.

Yaşama hakkı, bütün insanların en temel hakkıdır. Bu hakkın ihlal edilmesinin önlenmesi, kadınlar söz konusu olduğunda, yıllar süren tartışmalara yol açmış, yasaların defalarca değiştirilmesini gerektirmiştir. Buna karşılık kadınların yaşam haklarının ihlali engellenememiştir.

Örnek 2:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 6: Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

Türkiye’de 2004 yılından önce, kadınlara yönelik cinsel suçlar, “Topluma Karşı Suçlar” bölümü içerisinde yer alıyordu. Bu da saldırıya uğrayan kadının evli olup olmadığına göre suçun cezasının farklılaşması sonucunu doğuruyordu. Şöyle ki, evli bir kadına yönelik saldırı, kocası ve ailesine karşı işlenmiş sayıldığı için cezası daha ağır oluyordu. İşte, insan hakları açısından bakıldığında bu durum bize, “yasa önünde bir kişi olarak tanınma” hakkının kadınlar için her durumda geçerli olmadığını göstermektedir.

Örnek 3:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 16: Yetişkin erkekler ile kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir.

2002 yılına kadar Medeni Kanun “ailenin reisi erkektir” hükmü ile aileyle ilgili nihai karar merciini “koca” olarak belirlemişken, bu maddenin kadının insan haklarına ve eşitlik ilkesine aykırı olduğu kabul edilmiş ve değiştirilmiştir.

Öte yandan zorla ve küçük yaşta evlendirme ve berdel gibi uygulamalar dikkate alınırca, sadece yasal düzenlemelerin değil, “gelenek” ve “töre” adı altındaki uygulamaların da kadınların insan haklarının ihlal edilmesine yol açtığı, bu nedenle, yasaların değiştirilmesinin yeterli olmadığı görülecektir.

Nitekim, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (CEDAW) bu husus vurgulanmakta, hem kamu kuruluşlarının ve görevlilerinin uygulamalarının ayrımcılık içermemesi ve hem de daha geniş bir perspektifle, kadınların tam gelişmesini sağlayacak politikaların yürütülmesi hükme bağlanmaktadır. Buna göre, sözleşmeyi imzalayan devletler, şu konuları gerçekleştirmeyi taahhüt etmiş sayılırlar:

Madde 2: Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı davranış ya da uygulamanın meydana gelmesinden kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamayı,

Herhangi bir kişi, örgüt ya da kurumun kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,

Madde 3: Taraf devletler, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda olmak üzere, bütün alanlarda kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak, erkeklerle eşit temelde insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla, yasal düzenleme dahil, bütün uygun önlemleri almayı.

Bunlara ek olarak, varolan toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin giderilmesi için geçici bir süreyle uygulanması öngörülen özel önlemler de şöyle belirtilmiştir:

Madde 4: Kadın-erkek eşitliğini fiili olarak (de facto) hızlandırmak için taraf devletlerce alınacak geçici özel önlemler, işbu Sözleşme’de belirtilen cinsten bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik ya da farklı standartların korunduğu sonucuna yol açmayacaktır. Fırsat ve uygulamada eşitlik hedeflerine ulaşıldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.

Örnek 4

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 26: Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.

Türkiye’de yetişkin okuma yazma oranı TÜİK’in rakamlarına göre erkeklerde %96, kadınlarda %80’dir. Diğer bir deyişle, 100 kadından 20’si okur yazar değilken, 100 erkekten 4’ü okuma yazma bilmemektedir. Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre ilköğretim herkes için parasız ve zorunludur. Buna karşın, kadınlar arasında okumaz yazmazlığın yüksekliği, kadınların eğitim haklarından yararlanabilmeleri için bazı özel önlemlerin alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri ve sivil toplum kuruluşlarının yıllardır sürdürdüğü eğitim kampanyaları sonucunda, 10 yıl önce %25 olan okur yazar olmayan kadın oranı 5 puan geriye çekilebilmiştir.

Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kadınların insan haklarından yararlanabilmeleri için bu hakların “herkes için” geçerli olması yetmemekte, tarih boyunca ayrımcılığa uğramış bir cinsiyet olarak kadınlar için bu ayrımcılığın sonuçlarının düzeltilebilmesi için özel önlemler alınması gerekmektedir.

CEDAW Madde 1: Ayrımcılığın Tanımı

Medeni durumlarına bakılmaksızın, kadınların, kadın-erkek eşitliğine dayalı politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleme veya ortadan kaldırma amacını taşıyan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlama, Ayrımcılıktır.

3 Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar

Cinsiyet farklılığı, içinde yaşadığımız toplumları zenginleştiren farklılıklardan biridir; tıpkı yetenek, kültür, inanç ve görüş farklılıkları gibi. Bunlar olmasaydı, toplumsal yaşam çok tekdüze olurdu.

Ancak, tıpkı başka farklılıklar için olduğu gibi, cinsiyet farklılığı da, bu farkın eşitsizliğe yol açması durumunda bir sorun haline gelir. Yani, kadınlar ve erkekler, sahip oldukları fırsat ve haklar ile onlara yüklenen değerler açısından eşitsiz durumdaysalar, o zaman bu farklılığa biraz daha yakından bakmamız gerekir.

Kadın ve erkeklerin hemen bütün toplumlarda eşit olmayan koşullarda yaşadıklarını, bazı toplumlarda bu eşitsizliğin diğerlerine göre daha az olduğunu biliyoruz. Bu bilgimiz, her iki cinsiyetin sahip olduğu mülkiyete, gelire, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatlarına ve siyasal katılımlarına ilişkin rakamlara dayanmaktadır.

Öte yandan kadınlara ve erkeklere yüklenen anlam ve değerlerin farklılığı, aynı zamanda bu iki cinsiyetten birinin (kadınların) toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamda daha az yer almasına da neden olmaktadır ki bu da eşitsizliğin göstergelerinden biridir.

Eşitlik, Aynılık mı Demektir?

Kadınlarla erkeklerin eşit olamayacakları, çünkü farklı oldukları, sıklıkla tekrarlanır. Bu düşünce, eşitliğin aynılık olduğu yanılsamasından doğmaktadır. Yalnızca kadınlarla erkekler değil, insanlar birbirlerinden elbette ki farklıdır. Eşitlik, bütün bu farklılıkların ortadan kaldırılarak, birbirinin aynı insanlardan oluşan toplumlar yaratmak anlamına gelmez. Tersine, farklılığın eşitsizlik anlamına gelmemesi için çaba sarf etmek demektir.

Örneğin, kadınların biyolojik olarak farklı oldukları için erkeklerden daha az eğitim görmelerinin engellenmesi demektir. Yahut, ülkenin doğusunda yaşayan bir kadının da batısında yaşayan bir kadın kadar kolaylıkla hastaneye gidebilmesi ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için gerekli yatırımları yapmaktır. Yoksul bir ailede yetişen bir çocuğun da meslek edinme fırsatlarından yararlanabilmesinin sağlanmasıdır.

Eşitliği sağlayıcı politikalar, yalnızca hükümetler düzeyinde değil, yerel düzeyde de uygulanmalıdır. Ancak bu yapıldığı takdirde kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocukların hep birlikte yükselmesi, böylelikle toplumun gelişmesi mümkün olabilecektir.

Eşitlik Fikrinin Gelişmesi

Bir ideal olarak eşitlik yaygınlıkla benimsense de, gerçekleştirilmesinin çok kolay olmadığı ortada. Doğuştan eşit haklara sahip olmak ve kanun önünde eşitlik son derece önemli kazanımlar; ancak bu kazanımların fiilen eşitliği sağlaması için bazı ek önlemler gerekiyor. Çünkü, fiilen eşit olmayanlara eşit muamele, varolan eşitsizliklerin sürdürülmesine yol açıyor.

Örneğin, anne ve babası okur yazar olmayan ve 6 yaşından itibaren tarlada çalışmaya başlamış bir çocukla kentli ve eğitilmiş bir ailenin çocuğunun eşit fırsatlara sahip olması için “temel eğitim herkes için zorunlu ve parasızdır” hükmü yeterli olabilir mi? Yoksul çocuk çalışmadığı zamanlarda okula gidebilse bile, alacağı eğitimin onu diğeriyle eşit kılmaya mümkün müdür?

Bunun gibi, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması için de, her şeyden önce çeşitli alanlardaki eşitsizliklerin farkına varılması, bunların kabul edilmesi, sonra da bu eşitsizlikleri gidermek için önlemler alınması gerekir.

İşte, “geçici özel önlemler”, böyle bir mantıkla geliştirilmiştir.

Örneğin “Haydi Kızlar Okula” kampanyası, yoksul köylü kızlarının eğitim haklarından yararlanabilmelerini sağlamaya yönelik bir “geçici özel önlem”dir. Çünkü bilinmektedir ki, bu kızlar, erkek yaşlılarının da yaşadığı yoksunluk/engellemelere ek olarak bir de cinsiyetleri nedeniyle okuma hakkından mahrum kalmaktadır. Kadınların siyasette erkeklerle eşit biçimde var olabilmeleri için öngörülen “kota uygulaması” gibi geçici özel önlemler de benzer biçimde, eşitsiz koşullarda başlayan bir yarışın daha eşit hale getirilebilmesini sağlamayı amaçlamakta, kadınların kendilerini sistematik olarak dışlayan bir mekanizmaya girebilmelerini de mümkün kılmaktadır. Böylece daha fazla sayıda kadının siyasette var olması yoluyla cinsiyet eşitsizliklerine siyasal çözümlerin sağlanmasının kolaylaşacağını öngörür.

Kadınlarla erkekler arasındaki farklılığı en iyi görebileceğimiz yer, onların gündelik hayat içinde yaptıkları şeylerdir. Kadınlar ve erkekler aynı dünyayı paylaşırlar ama sanki ayrı hayatlar sürerler. Bunu daha iyi görebilmek için, cinsiyete dayalı iş bölümüne şöyle bir bakalım: Kadınlar ne yapar, erkekler ne yapar?

KADIN	ERKEK
<p>Çalışır Kadınların birincil çalışma alanı evdir. Ev işi, maddi karşılığı, mesai saati, sigortası ve emekliliği olmayan bir çalışmadır. Yapıldığında değil de yapılmadığında fark edilir. Bu bakımdan, görünmeyen bir emektir. Kadınların evde yaptıkları iş, günde 18 saatlik bir çalışma anlamına bile gelse, “sevgi emeği” olarak görülür ve kadınlığın doğal bir parçası gibi algılanır. Ev işi, pek çok farklı yeteneğin ve çalışma türünün bir arada devreye sokulduğu bir alandır: Kocaların ve çocukların bakımı sadece üstlerini temiz tutup yemeklerini hazırlamakla bitmez; moral bozukluklarına, ergenlik krizlerine, başarısızlık korkularına çare aramaya kadar uzanır.</p>	<p>Çalışır Erkeklerin çalışma alanları evin dışıdır. Genellikle ücret karşılığı çalışırlar. Ekonomik krizlere bağlı olarak çalışma koşulları ağırlaşsa bile, sigorta ve emeklilik hakları vardır. Ayrıca, “çalışan bir insan” olarak toplumsal statü de kazanırlar. Bu statü, erkeklerin aile içindeki konumlarını pekiştirir. Ancak aynı zamanda büyük bir risk de taşır: Erkeklik evin geçindirilme sorumluluğu ile tanımlandığı süreç, işsizlik yalnızca yoksullaşma değil, erkekler açısından kimlik kaybı ve buna bağlı güçsüzleşme anlamına da gelir. Nitekim, 1980’lerden sonra yapısal işsizliğin ortaya çıkmasıyla birlikte sıkça gündeme gelen “erkeklığın krizi”nin kaynaklarının başında, bu vardır.</p>
<p>Çalışır Kadınlar işgücü piyasasında da çalışırlar. Tarımsal işgücüne büyük bir katkıları vardır: Örneğin dünya gıda üretiminin %70’ini gerçekleştirirler. Sorunsuz ve ucuz bir işgücü kaynağıdır. Genç kızlar “çeyiz parası”, kadınlar “pazar parası” için çalışırlar. Ne de olsa, evi geçindirmek onların sorumluluğunda değildir! Bu nedenle, kadınlara erkeklerden daha düşük ücret verilmesi, meşru görülür. Kadınlar, kayıt dışı ekonominin de belkemiğidirler. Günde 10-12 saat halı dokurlar, örgü örerler, oyuncak parçalarını birbirine dikerler, deri parçalarını dikerler, bilgisayar çipleri üretirler, televizyon tüpleri takarlar... Ama işgücü anketlerinde “ev hanımı” olarak görülürler.</p>	<p>İlişkiler Kurar Erkekler, toplumsal hayata katılmak için çeşitli kanallara sahiplerdir. Bu kanalların başında, çalışmak gelir. Erkekler, işçi, memur ya da esnaf olarak, toplumun üretici emeğinin bir parçasıdır ve bu, onlara toplumsal bir kimlik sağlar. Bu kimliğin bir parçası olarak sendika, meslek örgütü ya da odası türünden örgütlere katılırlar. Kahvehaneler ya da stadyumlar, erkeklerin kendi aralarındaki toplumsallaşmalarının mekânlarıdır. Buralarda memleket meselelerinden iş olanaklarına, futbolcu transferlerinden geçim sıkıntılarına kadar, çeşitli konularda konuşur, rahatlar ve arkadaşlık kurarlar.</p>
<p>Çalışır Kadınlar, birer sosyal hizmet uzmanı ve hemşiredir. Ailedeki engellilere, hasta ve yaşlılara onlar bakarlar. Bunu yaparken genellikle destek görmezler. Ama yapmadıklarında, “kadınlıktan uzak” olmakla suçlanırlar.</p>	<p>Siyasetle Uğraşır Türkiye’de siyasal örgütlerin tamamında erkekler yer alır. Merkezi ve yerel siyasetin aktörleri, onlardır. Belediye meclislerinden, parti delegeliğine ve parlamentoya kadar her platformda erkekleri görebilirsiniz. Böyle bir faaliyet alanı, erkeklerin hem maddi kazanç elde etmelerini, hem de güçlenmelerini sağlar.</p>
<p>Çalışır Kadınlar, halkla ilişkiler uzmanıdır. Konu komşuyla, akrabalarla görüşmeleri ve ilişkileri ayarlar, evlilikleri düzenler, yıldönümleri hatırlar, hediyeleri onlar düşünürler.</p>	<p>Karar Verir Yalnızca “siyasi” diyebileceklerimiz değil, gündelik yaşamımızı etkileyen pek çok konuda da erkekler karar verir. Aile bireyleri hangi saatlerde evden çıkacak, gidebilecekleri ve gidemeyecekleri yerler nerelerdir, kimlerle görüşebilir ya da görüşemezler... Erkek çocuk hangi okula gidecek, kız çocuk kaç yaşına kadar okuyacak, kadın dışarıda çalışacak mı?</p>
<p>Çalışır Kadınlar, diplomattırlar. Kendi aileleri ile kocalarının ailesi arasındaki ilişkileri ustalıkla yürütmek zorundadırlar. Kim ne sıklıkla ziyaret edilecek? Kime ne kadar hizmet edilecek? Hangi konuları öteki taraf bilmeseye daha iyi olur? Hangi selamlar iletilecek, hangi haberler iletilemeyecek?</p>	<p>Sanatla ve Bilimle Uğraşır Sanat ve bilim, insan türünün gelişiminde temel önemde faaliyet alanlarıdır ve bu iki alan, pek az sayıdaki istisnalar dışında, erkeklerin tekelindedir.</p>
<p>Çalışır Kadınlar birer piyasa araştırmacısı gibi neyi nerden alacağını, hangi gün pazara gideceğini belirler, indirim zamanlarını takip eder.</p>	

İlişkileri Kurar

Kadınların toplumsallaşma mekânları son derece kısıtlıdır; daha çok ev ve yakın çevreleri ile mahalle içinde kalırlar. Toplumsallaşma kanalları da asıl olarak akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Genellikle küçümsenerek bahsedilen kabul günleri, onların çeşitli konularda bilgilenmeleri, iş bulma ya da çocuk evlendirmeye dönük bağlantılar kurmaları ve rahatlama için son derece önemli işlevlere sahiptir. Ücretli çalışmaya katıldıklarında bile, asıl aidiyetleri ev ve aile olduğundan, “çalışan” kimlikleri genellikle geride kalır. Biraz da bu nedenle, meslek örgütlerine, sendika ya da odalara katılımları düşüktür. (Bu katılım düşüklüğünün örgütlerden kaynaklanan nedenleri de vardır.)

Gündelik Yaşamın “Siyasetini” Yürütür

Kadınların yürüttükleri halkla ilişkiler ve diplomasi işleri sadece çalışma değil, onlar için aynı zamanda bir güçlenme kaynağıdır da. Gündelik yaşamın düzenlenmesine ilişkin kararların alınması, bu kararlara ilişkin rıza üretimi, kadınlara önemli bir hareket ve güç alanı açar.

Sanatla ve Bilimle Uğraşır

Kadınların estetikle ve bilgiyle ilişkileri, kurumsallaşmış bilim ve sanat dışında kurulur. Onlar, gündelik deneyimin bilgisini biriktirirler. Bu bilginin yaşamın devamında büyük rolü olmasına karşın, değersiz kabul edilir. Benzer biçimde, gündelik yaşamı estetize etme çabaları da genellikle görmezden gelinir.

Bu çizelgeye sizin ekleyebileceğiniz faaliyetler var mı?

Bütün bu işler, elbette ki bütün kadınlar ve bütün erkekler tarafından yerine getirilmez. Ama kültürümüzde Erkek ve Kadın’a verilen rol ve değer arkasında, bu türden yüklemeler vardır.

Kadınlar ve erkekler, yürüttükleri faaliyetler bakımından, birbirlerinden farklı deneyimlere sahip olurlar. Bu nedenle de ihtiyaçları farklılaşır. Aynı hane içinde yaşarken ve benzer koşulları paylaşırken bile, deneyimlerindeki farklılık onların hayata ve kendilerine bakış açılarını farklılaştırdığı gibi, isteklerini, umutlarını, hayallerini ve ihtiyaçlarını da farklılaştırır.

4 Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hizmet

İşte bu nedenle, kadınların ve erkeklerin hayatlarında bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen her türlü girişim (plan, politika, program, proje...) bu farklılığı dikkate almak, hesaba katmak zorundadır. Biz bu “hesaba katma” işine cinsiyet eşitliğinin plan, proje ve politika hedeflerine dahil edilmesi (gender mainstreaming) diyoruz.

Birleşmiş Milletler’in tanımı şöyle:

“... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorunlarının ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlarda, politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinin bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir.”

Bu tanım, bir süreçten ve bir stratejiden söz ediyor. Yani, belirli aşamalardan oluşan bir zaman diliminde, belirli hedeflere yönelik belirli eylemlerden. Tıpkı kalkınmanın kendisi gibi, cinsiyet eşitliği hedefini dahil etmenin de iki boyutu var:

- Fikirler (teoriler ve varsayımlar)
- Pratikler (karar ve eylemler)

Fikirler düzeyinde, cinsiyet eşitliğini sağlama hedefine yönelik strateji ve süreci meşrulaştırmak, pratikte ise bir soruyu hep aklımızda ve gündemimizde tutmak anlamına gelir:

- Kim, ne alıyor? (Kadınlar hizmetten yararlanabiliyor mu? Erkekler? Çocuklar? Kız ve erkek çocuklar arasında bir fark var mı?)

Diyelim ki, doğa bilimleri ve teknoloji alanlarındaki eğitim düzeyinin yükseltilmesinin ülke kalkınması için son derece kritik bir hedef olduğuna karar verdik ve bu yönde yaygın bir programı uygulamaya koyacağız.

Cinsiyet eşitliği hedefini kendi programımızın hedefine (daha kaliteli ve yaygın bir eğitim) dahil etmek için üç şey yapmamız gerekir:

- Doğa bilimleri ve teknoloji alanlarının durum analizlerini yaparken, bu analizlere “cinsiyet haritasını” da eklemek (Öğrencilerin ve öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı nedir? Yöneticiler arasında cinsiyet dengesizliği var mı? Müfredatta ayrımcı içerikler ve uygulamalar var mı? vb.)
- Eğer cinsiyetler arası bir dengesizlik varsa, bunun nedenini araştırmak
- Bulgularımız ışığında, dengesizliği düzeltici önlemleri programımıza dahil etmek.

Doğa bilimleri ve teknoloji alanları, yalnızca ülkemizde değil, dünyanın her yerinde, ağırlıklı olarak “erkek alanı” kabul edilir. Dolayısıyla, daha ilk aşamada, cinsiyet haritasında hatırı sayılır dengesizlikler saptamamız muhtemeldir. Örneğin, kız öğrenci oranının belirgin bir biçimde düşük olduğunu görebiliriz.

Öğretmenler, anne ve babalar, bu alanların erkek çocuklarına daha uygun olduğunu düşünüyor olabilirler. O halde, bu düşüncenin değiştirilmesi için çaba sarfetmemiz ve bu alanlardaki eğitimde kız öğrenci oranını artıracak önlemler almamız gerekecektir. Bu, kolay bir hedef değildir. Ancak son 30 yıllık kalkınma çabalarının deneyimi bize göstermiştir ki cinsiyet eşitliği hedefi, kalkınma programlarının başarıya ulaşması için zorunlu bir hedeftir.

Yani, kadınlar olmadan kalkınma da olmaz, olmayacaktır.

5 Sorun Ağacı: Büyük Sorunlar, Ulaşılabilir Hedefler

Kadınların her alanda yaşadığı negatif ayrımcılığı düşündüğümüzde, başa çıkılması çok zor, büyük bir sorun yumağı ile karşı karşıya olduğumuzu hemen görebiliriz. Üstelik bu sorunlar, birbirine bağlı, birbirleriyle ilişkilidir.

“Ataerkil sistem” diye başlayan sözler, genellikle bu koskoca sorun yumağına işaret eder ve bizim kendimizi güçsüz ve çaresiz hissetmemize neden olur. Oysa, düğüm olmuş bütün

yumaklar gibi, cinsiyet eşitsizliği yumağı da bir ucundan başlayıp sabırla ilerleyerek çözülebilir: Önce bir düğüm, sonra bir düğüm daha...

En başta ihtiyacımız olan şey sabırdır: Doğru; bugünden yarına hallolacak bir sorun olsaydı, şimdiye kadar çoktan çözülmüş olurdu zaten! Ancak sabır yeterli midir? Hayır. Nasıl ilerleyeceğimizi de bilmemiz gerekir. Yani bir tür “düğüm bilgisi”ne ihtiyacımız vardır. Bilmeliyiz ki, bizim gibi pek çok kadın da bu yumağın bir ucundan tutmuş, çözmeye çalışıyordur. O halde, “bizim çektiğimiz uç, yumağın neresindedir, bunu çözmeye hangi düğümden başlamak akıllıca olur, elimizde hangi yardımcı araçlar ve bizden önce biriktirilmiş bilgi vardır” gibi hususları değerlendirmek akıllıca olur.

Böyle bakmak, belki bizim yavaş ilerlememize yol açacaktır ama emin adımlarla ilerlemeyi getirecek ve başka kadınların çabasıyla bizimkinin buluşabilmesini de sağlayacaktır.

- O halde, yapmamız gereken ilk şey, bulunduğumuz noktayı doğru biçimde tanımlamaktır.
- Bunu yaptıktan sonra, yaptığımız durum saptamasının analizine geçebiliriz: Hangi sorunlar birbirleriyle nasıl ilişkili? Bizim için öncelikli olanlar hangileri? Bu sorunlar arasında nedensellik ilişkileri nasıl kurulabilir?
- Sorun ağacı, bu analizi yapmanın son derece kullanışlı bir aracıdır. Durum analizinin bir boyutu da, bizim kendi durumumuzu görebilmemizdir: Gücümüz ve zaaflarımız neler? Elimizde hangi kaynaklar, hangi araçlar, hangi bilgi birikimi var? Bu soruların yanıtını dürüstçe verebildiğimizde, yapacağımız çalışmanın niteliğine ilişkin yavaş yavaş bir fikir oluşturmaya başlamışız demektir.
- Böylece, kendimiz için bir hedef belirleyebiliriz: Sorunları ve kendi durumumuzu biliyoruz. O halde, bizim için öncelikli hedef ne olmalıdır? Hedefin saptanması, yapacağımız çalışmanın ilerlemesini görebilmek, kendi başarımızı ölçebilmek için önemli olduğu kadar, koskocaman sorunlar yumağı içinde kaybolmamızı, enerjimizi tüketmemizi de önler.
- Belirlediğimiz hedefe doğru ilerlerken, karşımıza bizimle işbirliği yapacak olanlar çıkacağı gibi engellemek isteyenler de çıkacaktır. Bunları öngörmek, hayati önem taşır. İyi bir strateji çizebilmek için atılması gereken bir adım da, “müttefiklerimizi” ve “muarızlarımızı” yani muhalefet edecek, karşı koyacak olanları bilebilmektir.
- Artık hedefe giden yol önümüzde açılmaya başlamıştır: Bu yolun uğrakları, yani faaliyetlerimiz neler olacaktır? Sıra, faaliyetlerin planlanmasına gelmiştir.
- Ana faaliyetleri ve alt faaliyetleri belirlediğimizde, artık yol haritamız elimizdedir:

Kolay gelsin!

Durum Ne?

Çok basit görünen ama ilerledikçe göreceğimiz gibi, karmaşık bir soru. Dedik ya, sabırla ve adım adım ilerlemek önemli.

Sorun Yumağı

Kadınlar eğitim olanaklarından erkekler kadar yararlanamıyorlar

Kadınlar örgütsüz

Kadınlar, namus baskısı altında

Kadınlar şiddete uğruyor

Toplumun bütünü ilgilendiren kararlar, kadınları gözetmeden alınıyor

Kadınların her düzeydeki katılımları düşük Kadınların parası ve mülkü yok

Kadınlararası rekabet, birlikte çalışmayı güçleştiriyor

Kadınların özgüvenleri düşük Çalışma yaşamı kadınlar için ek sorunlarla dolu

Kadınların kendi sorunlarını çözmek için zamanları yok

Kadınların ev içinde harcadıkları emek, görünmez kılınıyor

Sizin bütün bunlara ekleyecekleriniz var mı?

Bu sorunlardan bazıları, bizim için daha yakın ve daha tanıdık. Örneğin, yerel sorunlarla her gün yüzyüze geldiğimiz için, bunları daha kolay ayırt edebiliriz.

Belirli bir soruna odaklanmak, ilerlemek için zorunludur. Böyle yaptığımızda, belirli bir sorunun çevresinde, onunla yakından ilişkili başka sorunları da görürüz.

Bu bağlantıların farkında olarak ama aynı zamanda odağımızı kaybetmeden ilerleyebilmek için, bir öncelik sırası belirlememiz doğru olur.

6 Sorun Ağacı

Öncelik, bizim için temel olduğunu düşündüğümüz sorundur. Onu odağa alarak hangi sorunları bu odağın çevresine yerleştirmemiz gerektiğini bulmak için, bir sorun ağacı çizebiliriz.

Örneğin, kadınların yerel siyasette yeterince temsil edilmemelerini temel bir sorun olarak ele alırsak, şöyle bir sorun ağacı çizebiliriz:

Yerel Siyasette Kadın Katılımı Düşük

Genel siyasette de kadın katılımı düşük.

Siyasetin erkek işi olarak görülmesi.

Kadınların asıl olarak aile ve ev içinde tanımlanmaları.

Kadınların iş yükünün fazlalığı.

Siyasetle uğraşan kadınlara ilişkin olumsuz imgelerin yaygınlığı.

Kadınların siyasal süreçlere girebilecek paralarının olmayışı.

Merkezi yönetim, cinsiyetlerin dengeli temsiline ilişkin bir politika geliştirmiş değil.

Kadınların katılımını artıracak özel araçlar yok.

Yerel siyasete katılımı artırmak üzere geçici özel önlemler, ne partiler ve seçim yasalarında ne de partilerin tüzüklerinde bulunuyor.

Büyük rantlar nedeniyle yerel yönetimler çoğunluğu erkek olan yerel güçlerin hakimiyetinde.

Kadınlar yerel siyasete katılmanın yollarını bulamıyorlar.

Demokratik katılım mekanizmaları yetersiz.

Yerel yönetimler cinsiyet eşitsizliğine duyarlı değil.

Belediyelerde seçilmiş ve atanmış yöneticiler arasında kadın sayısı çok az.

Belediye hizmetlerine ilişkin yaygın ve yerleşik perspektif yetersiz.

Yerel kadın örgütleri güçsüz.

Maddi kaynak yetersiz.

Üye ve gönüllü sayısı az.

Kadın örgütleri arasında işbirliği yetersiz.

Bu tablodaki sorunlara yenilerini ekleyebilir misiniz?

Öyle sorunlar vardır ki, “genel geçerli kısıtlar” olarak adlandırılmaları gerekir: Hükümet bütçesinin yetersizliği, kadın ve erkeklere ilişkin – namus baskısı gibi - yaygın kalıp yargılar. Bunlar, uzun vadede ve toplumsal mutabakat ile çözülebilir sorunlar ise ve bizim müdahale alanımız dışındaysa, söz konusu sorunları “dışsal kısıtlar” olarak değerlendirilmek gerekebilir.

Sorun ağacı, bize uğraşmamız gerekenin ne olduğunu gösterir. Birincil ve ikincil hedeflerimiz, çizdiğimiz ağaca göre belirlenecektir.

1. Temel sorunu tanımlayalım (negatif bir ifade): “Yerel siyasette kadınlar ve kadın sorunları yeterince temsil edilmiyor,” gibi.
2. Buna yol açan ne?

Bulduğumuz yanıtları, sorun tanımlamasının altına yerleştirelim. Eğer aynı soruna birden fazla neden kaynaklık ediyorsa, bunları yan yana yazalım.

3. Sorunun kaynağı olabilecek başka nedenler var mı?

Ağacımızda her neden doğru yerde mi? Gözden kaçırdığımız bağlantılar var mı?

Sorunu tanımlamak, en önemli adımdır. Bundan sonra yapılması gereken, bu sorunun çözümünde nasıl bir strateji izleyeceğimize karar vermektir: Yerel siyasette kadınların sesinin daha çok duyulmasını sağlamak üzere izlenebilecek birden fazla yol vardır ve kendi gücümüze, birikimimize, harekete geçirebileceğimizi umduğumuz ilişkilere bağlı olarak bunlardan birini (hatta bazen birkaçını) seçebiliriz. Seçeceğimiz yola göre, çalışmamızın hedefi de farklılaşacaktır. Strateji (ya da yol, çalışma hedefi) belirlemek, hangi hedeflerin dışarıda bırakılacağına, hangilerine öncelik tanınacağına karar vermek demektir. Bunu yapabilmek için de kendi durumumuzu, güçlü ve zayıf noktalarımızı, kapasitemizi doğru biçimde analiz edebilmemiz gerekir. Bunu yapamadığımızda, gücümüzün ötesinde bir hedef saptayıp derin bir hayal kırıklığı yaşamak yahut farkına varmadığımız güç kaynaklarımızı ve kapasitemizi atıl durumda bırakmak riskiyle karşı karşıyayız demektir.

Strateji (ya da yol, çalışma hedefi) belirlerken, kendi durumumuzu analiz etmek kadar, içinde bulunduğumuz çevreyi ve ilişkiler ağını da dikkate almak önemlidir. Hem güçler ve imkânlar, hem de zaafılar ve engeller anlamında, dışımızdaki koşulları muhakkak analize dahil etmeliyiz.

Bildiklerimiz	Bilmediklerimiz	Güçlerimiz	Zaaflarımız
Kentte yaşayan kadın ve erkek sayısı	Belediye bütçesi harcama kalemlerinin ayrıntıları	İşbirliği yapılabilecek kadın örgütleri var	Daha önce geniş çaplı bir program yürütmedik, deneyimimiz yok
Belediyenin üst ve orta düzey karar alma konumlarındaki kadın ve erkek sayısı	Kentli kadınların birincil talepleri	Geçen yerel seçimlerde çok sayıda kadın muhtar adayı vardı	Paramız yok
Kamu kuruluşlarında müdür ve müdür yardımcısı düzeyinde kadın ve erkek sayısı	Kentli kadınların istihdam durumu	Yerel medyada “kadın dostu” gazeteciler var	Belediye başkanının tavrı son derece olumsuz
Belediye bütçesinin genel büyüklükleri	Kentli kadınların siyasal katılım ile ilgili görüşleri	Vali yardımcılarında biri işbirliğine açık	Siyasal partilerin kadın örgütleri son derece atıl ve isteksiz
Yerel yönetimler yasaasının ve mevzuatının bizimle ilgili boyutları		Daha önce yaptığımız halka açık bir toplantıya geniş kadın katılımı oldu	Yaşadığımız kent muhafazakâr bir yapıda; kadınların siyasetle uğraşmasına iyi gözle bakılmıyor
		Üyelerimizden birinin işyeri, geniş toplantılar yapmak için uygun bir yer	Kendi aramızda bazı çatışma ve çekişmeler var, bunlar yüzünden hareket etmemiz zorlaşıyor
		Kentin kenar mahallelerinden birindeki toplum merkezi ile iyi ilişkilerimiz var	

Bir kez daha düşünelim: Elimizde başka hangi kaynaklar var? Üyelerimizin mesleki bilgilerinin, ilişkilerinin, becerilerinin yeterince farkında mıyız? Ya kendimizinkilerin?

Pek çok durumda, güçlerimizi ve bildiklerimizi zaaflarımız ve bilmediklerimizle karşılaştığımızda, kapasitemizin başlangıçta düşündüğümüzün üzerinde, zaaflarımızın ise çözülebilir olduğunu fark ederiz.

Hedef Belirleme:

Ana Hedef: Yerel Yönetimlerde kadınların ve kadın sorunlarının temsilini artırmak.

Çalışmanın Hedefi:

İlk yerel seçimlerde muhtarlık, belediye meclisi, il genel meclisi ve belediye başkanlığı için aday olan kadın sayısını bir önceki seçimlere göre %30 artırmak,

Kentimizde yaşayan kadınların sorunlarını belediyeye iletebilmelerini ve belediyenin uygulamalarını izleyebilmelerini sağlamak üzere bir kadın meclisi oluşturmak,

Farklı siyasi partilerin kadın üyelerinin kentsel sorunların çözümüne ilişkin ortak bir platform oluşturmasını sağlamak,

Yerel kamu kurumlarının ve belediyenin cinsiyet eşitliğine ve kadın sorunlarına duyarlılığını artırmak.

Görüldüğü gibi, bir ana hedefe yönelik izlenebilecek pek çok hat ve pek çok stratejik hedef belirlenebilir. Siz bu çalışma hedeflerine yenilerini ekleyebilir misiniz? Bu hedefleri saptarken sorun ağacına yeniden dönmek, ondan yararlanmak, akıllıca olur.

Her bir sorun ağacı ve her bir çalışma hedefi, toplumun belirli kesimlerini, belirli insanları ve belirli kurumları daha fazla ilgilendirir. Örneğin, aile içi şiddetle ilgili bir sorun tanımladıysak, şiddete uğrayan kadınlar (ve çocuklar, erkekler?), şiddet uygulayan erkekler (tabii kadınlar da), ilgili kamu kuruluşlarının çalışanları (güvenlik görevlilerinden sosyal hizmet uzmanlarına, hakim ve savcılara kadar pek çok grup), yasama organı ve milletvekillerine kadar uzanan geniş bir ilgililer ağından söz ediyoruz demektir.

Çalışma hedefi, bu geniş ağı daraltmamızda ve öncelikleri belirlememizde yol gösterici olacaktır. Örneğin, siyasi partileri hedef alacak bir çalışma yapacaksak, parti örgütleri ve partili kadınlar, öncelikli ilgililerdir. Oysa kentli kadınları bir araya getirecek bir kadın meclisi kurmayı hedeflemişsek, örgütlü ve örgütsüz kadınlar, birincil ilgililerdir.

Tanımladığımız sorunla ilgili kimler var? Bunları nasıl bir öncelik sırasına yerleştirebiliriz?

Örgütlü kadınlar	Sivil toplum kuruluşları
Kentli kadınlar	Yerel kamuoyu
Belediye yönetimi	Ulusal kadın örgütleri
Belediye çalışanları	İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
Yerel medya	İl ve ilçe kalkınma komisyonları
Yerel kamu kuruluşları	
Siyasi partilerin yerel örgütleri	

“İlgililer” dediğimizde, bizim çalışmamızdan yarar sağlayacak ve destek olmalarını beklediklerimiz kadar, rahatı kaçacakları da hatırlamalıyız. Dolayısıyla, çizeceğimiz “İlgililer haritası”, sadece güçlerimizi ve işbirliği imkânlarımızı değil, olası sorun ve engelleri görmemize de yardımcı olacaktır.

Küçük bir harita çizelim:

İlgililer		Çıkarları	Çalışma üzerindeki olası etkileri
Doğrudan ilgili	Dolaylı ilgili		

Bütün bunları yaptığımızda,

- Temel hedefimizi, yani uğraşmayı önemseydiğimiz sorunu seçtiğimizde,
- Kendi güçlerimizi ve zaaflarımızı mümkün olduğunca tarafsız ve serinkanlı biçimde tartıştığımızda,
- Temel hedefe yönelik olarak kendi çalışma hedefimizi belirlediğimizde,
- Bu hedef doğrultusunda, çalışmamızla olumlu/olumsuz ilişkili olabilecek kişi, kurum ve grupları belirlediğimizde,

kendimizi, hedefimizi ve stratejimizi analiz etmiş oluruz. Böylece, “düğüm bilgimiz” büyük ölçüde gelişir, hatta çözme yolunda da önemli bir mesafe kat etmiş sayılırız.

Sırada, çalışma hedefimize yönelik olarak gerçekleştireceğimiz faaliyetlerin planlanması var. Yani, düğüm çözmede uzmanlaşma aşaması.

Kadın örgütleri, pek çok faaliyette bulunurlar: Yardım faaliyetleri, eğitim faaliyetleri, konferanslar, paneller... Bütün bunları üst üste koyduğumuzda, inanılmaz bir enerji, çaba, zaman ve para harcadığını görürüz. Bütün bu kaynakların hepimiz açısından son derece kıt olduğunu göz önüne alırsak, faaliyetlerin bir hedefe yönelmiş ve belirli bir çerçeve içinde planlanmış olmasının önemi de ortaya çıkar. Böyle bir planlama içinde oluşturulacak ve yürütülecek faaliyetlerin niteliği, diğerlerinden farklıdır.

Faaliyet nedir?

Çalışmanın amacına ulaşması ve gerekli dönüşümün sağlanması için gereken bütün işlerdir. Her faaliyet, somut bir çabadır.

Bir çalışmanın zaman çizelgesi ve bütçesinin temelini, faaliyetler oluşturur.

Faaliyetler amaç değildir. Amaca ulaşmak için uygun araçlardır.

Eğer faaliyetler iyi planlanır ve uygulanırsa, hedefe ulaşılacaktır.

Faaliyetleri planlarken, temel hedefimizi ve çalışma hedefimizi unutmamak önemlidir. Planlama, şu aşamalardan oluşur:

1. Ana faaliyetlerin oluşturulması.
2. Faaliyetlerin ayrıntılandırılması.
3. Faaliyetlerin sınırlandırılması.
4. Faaliyetlerin başlama ve bitiş sürelerinin saptanması.
5. Toplam sürenin ve kritik faaliyetlerin belirlenmesi.
6. Faaliyetlerin sorumlularının saptanması.

Ana faaliyetleri, çalışma hedefimiz ve bu aşamaya kadar yaptığımız durum analizini dikkate alarak oluştururuz.

Çalışma Hedefi: Kentimizde bir kadın meclisi oluşturmak

Ana faaliyetler:

Kadın örgütleri ile tanışma toplantıları

Kadınlarla mahalle toplantıları

Belediye nezdinde lobi faaliyetleri

Propaganda çalışmaları

Ulusal ve uluslararası örnek araştırması/ilişki ağlarının kurulması

Diyelim ki bir dizi ana faaliyeti belirledik. Bu faaliyetler, çalışmamızın temel çerçevesini oluşturur. Bir sonraki adımda her bir ana faaliyetin, detaylandırılması gerekir. Bu, o faaliyetin nasıl ve kimler tarafından yürütüleceğini de görmemizi sağlar.

Faaliyet 1: Kadın örgütleri ile tanışma toplantıları

Amaç: Kadın örgütlerinin kadın meclisi kurulması çalışmalarına aktif olarak katılmalarını, temsilci göndermelerini sağlamak.

Alt faaliyetler:

- 1.1. Yerel kadın örgütlerinin listesinin çıkarılması.
- 1.2. Kadın örgütlerine hitaben yazılmış bir “niyet mektubu”nun hazırlanması.
- 1.3. Kadın örgütlerine bir dizi ziyaretin organize edilmesi.
- 1.4. Örgütleri bir araya getirecek tartışma toplantılarının düzenlenmesi.
- 1.5. Kadın örgütlerinin bu konuda yapacakları üye toplantılarının desteklenmesi.
- 1.6. Raporlama.

Her bir faaliyeti tarihi ve sorumlusunun kim olacağıyla birlikte detaylandırırdığımızda, çalışma programımız hazır demektir. Böylece, yol haritamızı görebilir, yapacağımız ara değerlendirmelerde ne kadar yol aldığımızı saptayabiliriz.

7 Çalışma Programının Uygulaması Nasıl İzlenir ve Değerlendirilir?

- Yürüttüğümüz bir çalışmanın başarısını ölçebilmek,
- Bu çalışmayı daha iyi ve uygulanabilir hale getirebilmek ve
- Tekrarlayabilmek için,

her aşamanın izlenilmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. Bu, çalışmaya katılan insanların performans değerlendirmesini kapsayabileceği gibi, esas olarak hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını görmemizi sağlar.

İki düzeyde izleme yapılmalıdır:

Varmayı amaçladığımız hedeflere ne kadar yaklaşabildik?

Uygulama süreçlerindeki performansımız nasıldı?

Hedefler düzeyinde:

- Yerel seçimlerden sonra kadın adayların sayısında bir önceki seçimlere göre bir artış oldu mu? Ne kadar?
- Kadın meclisini oluşturabildik mi?

- Farklı siyasi partilerden kadınları bu mecliste bir araya getirebildik mi?
- Yerel kamu kurumlarında ve belediyede cinsiyet eşitliğine ilişkin bir duyarlılık artışı oldu mu? Bu artışı onların hangi uygulamalarında görebiliyoruz?

Süreçler düzeyinde:

- Seçimlerde aday olan kadınlar bizimle ilişki kurdular mı?
- Adaylık sürecinde kadınlara destek olacak çalışmalar yürütebildik mi?
- Yerel kadın örgütlerinin tamamıyla sağlıklı ve iyi ilişkiler kurabildik mi?
- Siyasi partilerin kadın kollarının çalışmalarımıza katılmasını sağlayabildik mi?

İzleme ve değerlendirme, çalışmalarda genellikle ihmal edilen bir aşama olmakla birlikte, gerçekte işin en önemli bileşenlerinden biridir. Böylelikle, planlama aşamasında öngörülememiş ya da beklenmeyen bazı sorun ve engellerin (aynı zamanda fırsatların da) farkına varılması, sonraki çalışmalarda bunların da dikkate alınarak daha verimli sonuçların alınması mümkün olabilecektir. Aynı zamanda, başarılmış her iş, bir sonraki için güzel bir motivasyon kaynağıdır.

8 Eğitici için notlar

- “Kadın sorunları” diye tanımlanan alan, asıl olarak “kadınların sorunları” olarak görülür ve başka toplumsal sorunlarla, toplumun başka bileşenleriyle ilişkisi genellikle gözden kaçırılır. Böylece, bu geniş sorun alanı, üstesinden gelinmek üzere kadınlara devredilir.

Aynı zamanda, “kadın sorunları”, aile içi şiddet, kadınların eğitim haklarından yararlanamamaları, siyasal katılımlarının düşük oluşu gibi birkaç temel nokta etrafında tanımlanır. Örneğin bir kentin ulaşım sisteminin yetersizliği bir “kadın sorunu” değildir; oysa, biliriz ki kadınlar arasında otomobil sahipliği oranı son derece düşüktür, ucuz kamusal ulaşımın sağlanamadığı yerleşim yerlerinde kadınlar bir kez daha mahallelerine hapsolacaklardır.

Bu nedenle, “en önemli kadın sorunu”nun pek çok durumda “en önemli yerel sorun” olabileceğini onlara hatırlatın.

- Kamusal hizmetlerin cinsiyet eşitliğini hedeflemesinin önemini vurgulayın: Bunlar, ister yerel yönetimler isterse özel girişimciler tarafından veriliyor olsun, sonuçta “herkes”e yöneliktir. Örneğin bir market sahibi, “ben Konyalıları ekmek satmıyorum,” diyemez. Derse, suç olur. Bunun gibi, kamusal hizmetler de herkesin yararlanabileceği biçimde tasarlanmalı ve yürütülmelidir.

Bu “herkes”in kadınları da kapsadığını, dolayısıyla, sokak aydınlatmasının yetersizliğinin ya da mahallelerde pazar yerlerinin olmayışının, bir “kadın sorunu” olarak görülebileceğini vurgulayın.

Bu sorunların çözümünde belediye başta olmak üzere, yerel kamu kuruluşlarıyla kadın örgütlerinin işbirliğinin ne kadar önemli olduğunu hatırlatın.

- Kadın örgütlerinin önünde faaliyetlerini planlayabilmelerine ilişkin çok sayıda engeli vardır. Bunlardan ilki bunu nasıl yapacaklarını bilmemeleridir. Bu nedenle, sorun ağacı çalışmasını - mümkün olduğunca - üzerinde durarak, gerçek sorunları örnek olay olarak alarak ve gerçek

durumları göz önünde bulundurarak yürütmeye çalışın. Bunun için gerekirse çalıştığınız kentle ilgili bir ön araştırma yapın, sorunları önceden saptayın.

9 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimlerinde Kullanılabilecek Egzersizler

Egzersiz 1: Kim Ne Yapar, Karşılığında Ne Alır

Toplumsal cinsiyet kavramı, çok boyutlu ve çok düzeyli bir kavramdır. Bu nedenle, eğitimlerde kavramsal bir tartışmaya girmektense, toplumsal cinsiyetin pratikte nasıl işlediğini görmemizi kolaylaştıran yöntemler bulmak daha etkili olacaktır. Bu egzersiz, kadın ve erkek olmanın gündelik hayatta ne anlama geldiğini, cinsiyetin basitçe bir “farklılık” olmanın ötesinde, “eşitsizlik yaratan” boyutlarını görmemizi sağlaması bakımından, son derece işlevseldir.

Gerekli Malzeme:

Tahta ve tahta kalem

Başlangıç sorusu: Kadınlar ve erkekler neler yapar, karşılığında neler alırlar?

Tahtayı şu şekilde düzenleyin:

Kadınlar	Alırlar	Erkekler	Alırlar
Yaparlar		Yaparlar	

1. Kadınların ve erkeklerin gündelik yaşamda neler yaptıklarını, katılımcılara sorarak doldurun. Bunu yaparken, elinizdeki kitapçığın “Kişisel Niteliklerden, Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar” bölümündeki tabloyu aklınızda tutun... Elbette ki yemek yapan, çocuklara bakan erkekler olabileceği gibi, arkadaşlarıyla dışarı çıkan, politikayla uğraşan kadınlar da vardır. Ancak burada önemli olan, “sıradan” kadın ve erkeklerin hayatlarını görmemizdir.

2. Böylece, cinsiyete dayalı işbölümüne ilişkin günlük bilgiyi yazmış olacaksınız. Hemen arkasından, sorunun ikinci kısmına geçin: Karşılığında ne alırlar?

Göreceksiniz ki, erkeklerin yaptıkları şeylerin “para, sosyal güvenlik, statü” gibi somut karşılıkları vardır; kadınlar için ise bu karşılık “maneviyat” diye adlandırılabilir türden şeylerdir: Sevgi, şükran, vb.

3. Tartışmayı yürütürken, “kadınlar çok şey yapıp karşılığında hiçbir şey almıyorlar,” izlenimi vermekten kaçının. Çünkü gerçek böyle değildir.

Bu tartışmada, dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır:

a) Kadınlar, erkeklerle ortaklaşa gerçekleştirdikleri faaliyetlerde, onlar gibi maddi karşılık alırlar (ücretli çalışma) ama bu karşılık, erkeklerinkinden daha azdır (bunu göstermek için cinsiyete göre ücret ve mülkiyet istatistiklerini kullanabilirsiniz). Çünkü bunlar onların “asıl işi” (ya da asli işi) olarak görülmez.

b) Kadınlar, “asli işleri” sayılan işler karşılığında sevgi ve şükran alırlar. Bu tamamen “işe yaramaz” bir şey değildir. Tersine, kadınların çocukları ve kocaları üzerinde belirli bir iktidar kurabilmelerini sağlar. (“Dünyayı aslında onlar yönetiyor,” sözünün kaynağı, bu bilgidir!) Önemli olan, bu iktidarın hem niteliğini hem de sınırlarını görebilmektir: Duyguların manipülasyonuna dayalı bir iktidar, nasıl bir iktidardır? Sahibine ne kadar yarar sağlar? (Yaşlandığında çocuklarından ona bakmalarını bekler ama bakmazlarsa üzülme, söylenme, kızmaktan başka bir şey yapabilir mi?)

4. Gündelik hayatta sürekli yeniden üretilen bu farklılığın kişisel sonuçlarını gördükten/gösterdikten sonra, toplumsal sonuçlarına da değinerek bitirin:

Kadınların daha yoksul, daha az eğitilmiş olmaları, daha az temsil edilmeleri, topluluk kararlarında daha az söz sahibi olmaları. Buna mukabil, çok daha fazla çalışmaları, yaptıkları işlerin “görünmez” olması...

Egzersiz 2: Sorun Ağacı

Gereken Malzeme:

5 döner levha kağıdı

5 tahta kalem

Tahta ve tahta kalem

Başlangıç sorusu: Yaşadığımız kentte, kadınların en önemli sorunu nedir?

1. Katılımcıların verdikleri yanıtları tahtaya yazın. Bunların bir kısmı doğrudan belediye ile ilgili olabilir, bir kısmı yaşadıkları yerin coğrafi özellikleriyle, bazıları da genel sorunların yereldeki özel yansımaları olabilir.

Örneğin, aile içi şiddet, eğitimsizlik ve yoksulluk, her yerde karşımıza çıkan genel sorunlardır. Acaba bu genel sorunların bulunduğumuz yere özgü görünüşleri var mı? (Diyelim ki kadınlara yönelik şiddet kız kaçırma biçiminde görülüyor olabilir ya da kadınlara yönelik şiddetin en belirgin biçimi, ekonomik şiddettir.)

Bu noktada, “kadın sorunları” alanının çerçevesini tartışabilirsiniz (Bkz. Eğiticiye notlar)

2. Katılımcılardan beş gruba ayrılmalarını isteyin. (Gruplara ayrılma işi zaman alıcı olacağından, en iyisi, bir önceki oturumun sonunda egzersizin ilk bölümünü bitirip çay molasından dönüşte doğrudan grup çalışmasına geçmektir.)
3. Her grup tahtadaki sorunlardan birini seçsin. (Dikkat edin, aynı sorun birden fazla grup tarafından seçilmemiş olsun)
4. Her gruba birer döner levha kağıdı ve birer kalem dağıtın. Kağıtları şöyle düzenlemelerini söyleyin:

Sorun (seçtikleri sorun)	
Etki (kadın ve erkeklerin bu sorundan nasıl etkilendikleri)	
Kadınlar	Erkekler
İmkanlarımız	Engellerimiz
Çalışma hedefleri	
Muhtemel faaliyetler	
İzleme	

5. Her grup, kendi çalışmasını tüm katılımcılara sunsun ve önerileri alsın.

Bu egzersiz, en az iki oturumluk bir süre gerektirdiği için, daha esnek de uygulanabilir: Sorunların saptanması, “kadın sorunları”nın sadece aile içi şiddet, eğitim gibi alanlardan ibaret

olmadığının ve kadınlarla erkeklerin her türlü toplumsal sorundan farklı biçimde etkileniyor olduğunun görülmesinin sağlanmasıyla yetinilebilir.

Vazgeçilmemesi gereken kısım, grupların tüm katılımcılara sunuş yapmasının ve ortak tartışmanın sağlanmasıdır. Çünkü bu ortak tartışma, öğrenmenin pekişmesini ve derinleşmesini sağlayacaktır.

10 Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı ve Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı

1. Oturum: Toplumsal cinsiyet ve kadının insan hakları

Amaç: Toplumsal cinsiyet kavramı ve kadının insan hakları konusunda bilgi edinmek.

Kullanılacak malzeme: “Toplumsal Cinsiyet Nedir”, “Kadının İnsan Hakları” ve “Kişisel Niteliklerden Toplumsal İlişkilere: Aynı Dünyada Farklı Yaşamlar” başlıklı bölümler.

Dünyadan ve ülkemizden cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler. (Ücret, eğitim, siyasal katılım başta olmak üzere.)

Yöntem: Kolaylaştırıcının sunumu

Çay molası

2. Oturum: Cinsiyete dayalı işbölümü

Amaç: Bir önceki oturumda yapılan sunumun katılımcıların daha etkin katılımıyla pekiştirilmesi.

Kullanılacak malzeme: Egzersiz 1

Yemek molası

3. Oturum: Sorun Ağacı: Cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmaların planlanması

Amaç: Kadın örgütlerinin yürüttükleri çalışmaları nasıl planlayabileceklerine ilişkin bir perspektif oluşturmak.

Kullanılacak malzeme: “Sorun Ağacı: Büyük Sorunlar, Ulaşılabilir Hedefler” başlıklı bölüm ve Egzersiz 2

Yöntem: Kolaylaştırıcının sunumu (20 dk) ve Egzersiz 2 : Sorun saptaması kısmı (20 dk)

Çay molası

4. Oturum: Sorun Ağacı: Cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmaların planlanması

Amaç: Planlama çalışmasını somut örnekler üzerinde deneyerek öğrenmek.

Kullanılacak malzeme: Egzersiz 2

Yöntem: Grup çalışması (30 dk) ve grup sunuşları (30 dk)

